

↳ Váró Kata Anna

Átlépve az örület határát

(William Shakespeare: *Macbeth*. A Balti Ház Fesztivál Színház előadása Gyulán, a X. Shakespeare Fesztiválon, rendező: Luk Perceval)

A XV. század közepétől Európában terjedni kezdtek a boszorkányperek. A boszorkányüldözés egyik éllóvasa a Skóciában körülbelül négyezer ember kínvallatásáért és halálra ítéeléséért felelős VI. Jakab skót király volt, aki I. Jakab néven lépett Anglia trónjára 1603-ban. Jakab királynak rögeszméjévé vált, hogy a hatalmas vihart, melyben egy tengeri átkelés során majdnem életét vesztette, természetfeletti gonosz erők kavarták, hogy az életére és trónjára törjenek. A király legtöbbször ragaszkodott hozzá, hogy maga is jelen legyen a főként nőket érintő kínvallatásoknál, igazolásként pedig még elméleti írása is megjelent a témában 1597-ben *Daemonologie (Démonológia)* címen, sőt megbízást adott egy olyan új *Biblia* kiadására, ahol a boszorkányokkal kapcsolatos tetteket mind az általa mélyen megvetett női nemnek tulajdonítják. Shakespeare pályafutása szinte letelejéjét élvezte az angol uralkodóház, először I. Erzsébet, majd I. Jakab kegyeit, Jakab angliai trónra kerülése tájt írta a *Macbethet*, a bemutatót pedig az uralkodóház egyik tagjának Londonba érkezésére időzítették. A korszellemnek megfelelően a színműben a skót nemes úr hatalomvágyát, aki királygyilkosságtól sem riadva vissza tör a trónra, boszorkányok és a férjét szinte démoni erővel a bűvkörében tartó és manipuláló asszony tüzei fel. A Shakespeare-művekhez képest viszonylag rövid, de annál intenzívebb drámában zúgó tengeri viharként dúlnak az érzelmek, a bűnre csábító, de menthetetlenül a végzet felé sodró szenvedély, valamint a mindent elpusztító és őrzítő vágy a hatalom után. A természetfeletti lények ködös jóslatai, egy asszony méregként ható szavai, látomások és kényszerképzetek sodorják a főhőst a teljes megsemmisülés felé. A belga származású rendező, Luk Perceval *Macbeth*-rendezése pontosan ezt a mindenben eluralkodó paranoiát, a gyötrő képzetek kuszaságát és az általuk beindított véres erőszakspirált ragadta meg annak magjánál: a férfi–nő-viszonyban.

A világszerte elismert rendező a Szentpétervári Balti Ház Fesztivál Színházban vitte színre a hamburgi Thalia Theaterben általa már korábban, 2011-ben színpadra állított Shakespeare-tragédiát. Perceval rendezésében a boszorkányok gyönyörű testű, meztelenségüket csak hosszú hajjukkal takaró fiatal lányok, akik lassan, már-már kínosan lassan jelennek meg egymás után a színpadon, hajlott derékkal, hajukat a földön húzva, és így foglalják el a helyüket az aszimmetrikusan felfüggesztett, egyedüli díszletelemként szolgáló, az egész színpadon keresztbe érő hatalmas csöveken vagy azok mellett. Az egyébként szinte teljesen üres, sejtelmesen megvilágított térbe a többi szereplő is hasonló lassúsággal lép be és foglalja el helyét, hogy először és utoljára, mint egy tablóképen, együtt lássuk őket. A darabhoz képest kevesebb szereplő (egyedül a boszorkányokból van több) és a játékidőhöz képest igencsak hosszúra nyújtott bevezetőből azonnal sejthető, hogy Perceval nem ragaszkodik a mű minden egyes sorához, ahogy szereplőjéhez sem, és alaposan megnyirbálja az egyébként is rövid darabot. Shakespeare szavai és bizonyos karakterei a minimalista díszlet teremtette látvány (díszlet: Anette Kurz) és a kényszerképzetek szülte feszült atmoszféra oltárán lettek feláldozva. A csövek, melyeken a vészpanyák egyensúlyoznak, mintha a valóság és a képzelet mezsgyéjét választanák el, aszimmetrikus felfüggesztésükkel teremtve kuszaságot a kettő között, elbizonytalanítva a határokat. Ha lehet hinni a feljegyzéseknek, Shakespeare idejében sem voltak díszletek, viszont nagy hangsúlyt kaptak a drága kosztümök. Percevalnál az öltözék is egyszerű, hétköznapi és modern, kiválóan illeszkedik a letisztult színpadi látványhoz, amit a színen látunk, nem a díszletekkel és a jelmezekkel kap nyomatékot, sokkal inkább a szereplők külsejével. A hatalomvágy és a szexuális vágy köré felfűzött cselekmény egyébként is inkább a *Macbethben* végbemenő belső történet.

Az ereje teljében lévő dicső hadvezérre aligha hasonlító korpulens, középkorú Macbethet (Leonid Alimov) az inkább nimfáknak tűnő boszorkányok jóslata, majd ezt hallva, ettől mintegy vérszemet kapva, fiatal és vonzó hitvese (Maria Suliga) hajszoja bele a vérengzésbe és indítja el útján a teljes örület felé. Csábítóak és természetfeletti erővel bírnak a boszorkányok és még inkább Macbeth ifjú hitvese. Lady Macbethben mintha a boszorkányüldöző I. Jakab összes démona öltene testet. A csinos fiatalasszonyban ördögi szexuális vonzerővel bíró, bűnre csábító, de számító és manipulatív, legfőképpen pedig hatalomvágyó boszorkány lakozik, aki ugyanakkor maga is törekeny és sebezhető. A színművészetiről nemrég kikerült Suliganak kiváló alkalmat nyújt a szerep arra, hogy az érzelmek színes skáláját mutassa meg sűrítetten és felfokozottan. Hol csak szolidan suttog férje fülébe, hol erőttől és érzékiségtől duzzadó fiatalságával veszi le lábáról. Kettejük kapcsolatában a szexuális vágy összekapcsolódik a hatalom utáni vággyal, mintegy kiegészítve vagy pótolva az igazi férfi–nő-kapcsolatot. A középkorú Macbeth nemcsak a csatatéren nem tűnik már nagy harcosnak, de a magánéletben sem, a boszorkányok által felvillantott hatalom reménye hoz új színt, vágyat és szenvedélyt a házasságába és sodorja őt hitvesével együtt elkerülhetetlenül a végzet felé. A gyilkosság olyan lesz, mint az aktus: a nő kezdeményez, feltűzelve férjét, aki pedig szinte transzban cselekszik.

A Shakespeare-drámák, és ez alól a *Macbeth* sem kivétel, mindig a felfokozott érzelmekről, tomboló szenvedélyről szólnak és feszültséget teremtenek már a legelső pillanattól. Perceval rendezésében a lassú, néma és sejtelmes kezdés feszültséget és várakozást épít, hogy aztán hirtelen, robbanásszerűen induljanak be az események és egyből az érzelmek viharának epicentrumában találjuk magunkat. Perceval rendezésében ez az érzelmi felfokozottság leginkább Macbeth és felesége sajátja. A többi szereplő gyakran suttog, fojtott hangon szólal meg, nemegyszer olyan érzetet keltve, mintha nem is lenne valós, csupán a *Macbethben* megszólaló belső hangot hallanánk. Szembetűnő, hogy csak Macbeth és Lady Macbeth nem viselnek mikroportot, a többiek, akik mintha Macbeth lelkiismeretének mélyéről, vagy összekuszálódott elméjének belsejéből szólnának, csak a mikroport segítségével lesznek érthetőek. Az alkoholember, a tomboló kéjvágy és a hatalom utáni sóvárgás csaknem elnyomja a belső hangot, de a szorongás szülte kényszerképzetek, a paranoia mégis egyre inkább utat tör magának a felszínre. Azt, hogy valójában Macbeth fokozatosan bomló elméjében cikázó gondolatok és látomások elevenednek meg, erősíti az is, hogy a darab kulcsfontosságú mondatai, a vészpanyák jóvendölésai az elején még Banquo (Dmitrij Girev) és Macbeth szájából hangzanak el, majd amikor később Macbeth visszatér hozzájuk jóslatért, már csak őt magát halljuk, a boszorkányok meg sem szólalnak. Az erdei lények elektromos gitár fülhasogató hangjára (zene: Lothar Müller, gitár: Pavel Mikhejev) transzban vonaglanak, miközben a színpad közepén álló Macbeth maga mondja ki ködös látomásukat, egyben már értelmezve is azt, csak azt olvasva ki belőle,

amit ő maga hallani akar. Macbeth a nem evilági teremtmények természetfeletti képességeit próbálja saját szolgálatába állítani a hatalom megszerzése érdekében, nem ismervé fel, hogy mindez mennyire elhomályosítja látását és beszűkíti elméjét, végképp elmosva a határt a valóság és a képzelet közt. Macbethet és feleségét egyre mélyebbre húzza az örület örvénye, elválaszthatatlanná téve a külső hangokat a belső sugallatoktól, a valóságot a megbomló elme képzelgéseitől. Nincs tiszta pillanat, bármeddig is tartja fejét Macbeth és Lady Macbeth többször is a vízzel teli vödörben, sem az őrzítő gondolatoktól nem lehet így megszabadulni, sem a vért nem lehet vízzel lemosni. Előbb Lady Macbeth veszi esztét, ami talán az előadás gyengébb pontjaihoz tartozik, mivel a nagy sűrítettségben ez a szál nincs igazán kibontva és némileg váratlan, ahogyan a férjét bibliai kígyóként bűnre csábító asszonyból egyszerre csak a tetteinek súlya alatt megropant, zavarodott nő lesz. A felvonások egymásba sűrítése nem ad lehetőséget arra sem, hogy átérzhessük azt a magányt, ami felesége elvesztése után zuhan Macbethre, aki a boszorkányok jóvendölésében bízva, azok ködös értelmű szavaival nyugtatva magát, magányában még kétségbeesettebben ragaszkodik véres kézzel megkaparintott trónjához és hatalmához. Hogy mit is ér ez a hatalom? Miért ontanak ennyi vért? Perceval erre határozott utalással, a szereplők fején viselt súlytalan papírkoronával adja meg a választ. Egyszerű, erős, de hatásos motívum, ahogy maga az előadás is az.

A színpadon látott tömörítés, sűrítettség és heves érzelmi állapotok nem kedveznek a jellemek kibontásának, és azon folyamat ábrázolásának, mely során egy hős és királyához hű hadvezérből gyilkos trónbitorló és véreskezű, megbomlott elméjű zsarnok válik. Perceval rendezése inkább látomászerű, rémmeisébe illő, a darabbeli vészpanyák ködös jóslataihoz hasonlóan többféle olvasata kínálkozik. Az elejétől a végéig állandóan színen lévő Macbeth lelkében dúló vihart, az elméjében keletkező gondolatokat, a hatalmi tébolyt látjuk a maga zavart kuszaságában. A főhős hangsúlyos jelenléte egyébként Shakespeare művében is jól tetten érhető, mivel Macbethnek van messze a legtöbb és leghosszabb megszólalása, ráadásul többnyire monológokban. Perceval rendezésében a monológokból inkább nagy érzelmi töltetű, kevésbé költői hangzó és cizellált, de a belső történéseket, a zaklatott lelkiállapotot híven tükröző megszólalások lesznek. A csendes szavaktól a dühöngő örületig jut el Macbeth, aki sokkal inkább az érzékeinek élő, állandóan alkoholt vedelő, a női csábításnak ellent nem álló duhaj nagyúr, mintsem III. Richárdhoz hasonló okos és főként taktikus cselszövő.

Az alig több mint másfél órás előadás egy felvonásba sűríti a *Bildungsroman* antitézisét, álomszerűen összerendezett, erős és hatásos képekkel mutatja be egy ember, egy férfi–nő-kapcsolat és egy vérrrel szerzett hatalom teljes szétesését.